

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Tento text byl přeložen v rámci volitelného semináře **Překlad a analýza odborných lingvistických textů**, který se uskutečnil v zimním semestru 2009 na FF UK.

Vedoucí semináře: Mgr. Jan Chromý

Hlavní překladatel: Ivan Kafka

Překlad je určen výhradně pro studijní účely.

Veškeré připomínky a komentáře směřujte na adresu jan.chromy@ff.cuni.cz.

Lingvistika a etnologie¹

Franz Boas

Ukazuje se jako potřebné zmínit se o tom, jaký význam má zkoumání jazyka v etnografickém bádání o indiánech.

Praktická potřeba zkoumání jazyka pro účely etnologie

Nejprve zvažme čistě praktický aspekt této otázky. Badatel, který navštíví indiánský kmen, obvykle není schopen se s indiány dorozumět a získat tak informace přímo. Je nucen se více či méně spoléhat na jazyková data zprostředkovaná tlumočníky (nebo přinejmenším získaná s jejich pomocí). Badatel může prostřednictvím tlumočnicka položit svou otázku a poté opět s jeho pomocí získat odpověď indiánů. Že nejde o uspokojivou metodu, je zřejmé, a to dokonce ani tehdy, je-li tlumočnick spolehlivý. Dostupní tlumočníci však zpravidla nemají dostatečné znalosti angličtiny, případně vůbec nerozumějí indiánskému nazírání světa nebo nechápou, že badatel vyžaduje přesnost. Informace jimi zprostředkované tedy můžeme použít pouze se značnou dávkou opatrnosti. V současnosti je možné se na mnoha místech Ameriky bez tlumočnicků obejít, a to díky obchodním jazykům, které se utvořily tam, kde došlo ke stykům mezi bělochy a indiány. Tento prostředek nicméně také pro zkoumání indiánských zvyků nevyhovuje. V některých případech je totiž slovní zásoba obchodních jazyků velmi omezená a často neumožňuje vyjádřit nábožensko-filozofické představy nebo mluvit o složitějších aspektech indiánského umění. Obojí však hraje v životě indiánů důležitou roli. Další potíž při spolupráci s alespoň částečně schopnějším tlumočnickem často nastává, pokud tlumočnick přejímá názorová východiska badatele. Jím zprostředkovaná informace je pak silně zkreslená, není totiž schopen se odpoutat od vlivu formativních teorií, jak by toho měl být schopen zkušený badatel. Ten, kdo déle pracoval s indiány, si vybaví případy, kdy si tlumočnick na základě položené otázky vytvořil určitý předpoklad a odpověď interpretoval pod jeho vlivem. Potřeba jazykového zkoumání se nám ozřejmí, pokud srovnáme metody, které očekáváme od kteréhokoliv výzkumníka kultur Starého světa s těmi, které požívají etnologové zkoumající primitivní kmeny. Nikdo neočekává spolehlivé

¹ Převzato z knihy *Language in culture and society: A reader in linguistics and anthropology*. (Dell Hymes, ed.). New York: Harper & Row, 1964, s. 15–26. Původně text vyšel jako součást předmluvy k *Handbook of American Indian languages* (Washington: Government Printing Office, 1911, s. 59–73).

závěry o čínské nebo japonské kultuře od člověka, který nemluví plyně čínsky či japonsky a který se neseznámil s danými literaturami. U člověka zabývajícího se antikou je předpokládána důkladná znalost klasických jazyků. Toho, kdo by zkoumal život muslimů v Arábii nebo Turecku, bychom stěží nazvali seriózním badatelem, pokud by jeho znalosti byly pouze zprostředkované. Oproti tomu se etnologové ve většině případů pokouší osvětlit nejskrytější myšlenky a pocity lidí bez sebemenší znalosti jejich jazyka.

Americký etnolog je konfrontován s vážnou překážkou: v současné americké společnosti už značný počet zvyklostí a obyčejů neexistuje a badatel je nucen spoléhat se na popisy zvyků zachycené ve vyprávěních starší generace, která se za svého mládí těchto obřadů účastnila. Dále je nucen se potýkat se skutečností, že zkušených tlumočnicků je málo, zato počet amerických jazyků, které jsou navzájem nesrozumitelné, je velmi vysoký (pravděpodobně je jich více než tři sta). Naším etnologům v terénu je také odepřena možnost soustavně trávit delší čas s určitým kmenem. Z těchto důvodů jsou praktické obtíže v zaznamenávání jazyků téměř nepřekonatelné. Přesto musíme trvat na tom, že zvládnutí jazyka je nezbytným prostředkem k získání přesných a podrobných znalostí. Mnoho informací totiž můžeme získat díky tomu, že se budeme účastnit rozhovorů mezi indiány a jejich každodenního života, který pozorovateli neznalému indiánského jazyka zůstane zcela nepřístupný.

Je třeba přiznat, že ideální stav je v současných podmínkách zcela mimo naše možnosti. Etnograf nicméně může dosáhnout teoretické znalosti domorodých jazyků, která mu umožní shromáždit alespoň část informací, jež by mohly být nejlépe získány s praktickou znalostí jazyka. Indiány lze naštěstí snadno zmást; schopnost pozorovatele číst jejich jazyk je totiž vede k domněnce, že je také schopen rozumět tomu, co čte. Jsou-li indiánům předčítány příběhy zaznamenané v jejich jazyce, vždy věří, že čtoucí také rozumí tomu, co říká; je pro ně totiž nepředstavitelé, že by osoba, která bez obtíží vyslovuje věty v jejich jazyce, nechápala jejich význam. Tato skutečnost usnadňuje počáteční stádia etnografického výzkumu indiánských jazyků, neboť severoameričtí indiáni jsou dychtiví toho být posloucháni, pokud jim otázky, na něž odpovídají, připadají zajímavé. Je-li pozorovatel schopen pohotově pochytit význam toho, co je mu vykládáno, a to i přesto, že není schopen se v indiánském jazyce neomezeně vyjadřovat, má možnost nashromáždit množství informací, které by pro něj jinak byly nedosažitelné. Ačkoliv je toto jen nouzové řešení, je díky němu pozorovatel v mnohem lepší pozici, než kdyby jazyk neznal. Především může získat informace od indiánů z první ruky, bez pomoci tlumočnicka, jehož překlad může být zavádějící. Rozsah témat, o kterých pozorovatel může získat informace, je navíc podstatně rozsáhlejší, neboť odpadá omezení daná jazykovými znalostmi tlumočnicka nebo obchodními jazyky. V současných podmínkách jsme tedy donuceni se více či méně spoléhat na široké spektrum textů jakožto na nejlepší prostředek k získávání informací od indiánů. Zběžný pohled na naši etnografickou literaturu jasně ukazuje, o co kvalitnější jsou informace získané pozorovateli se znalostí indiánského jazyka, kteří jsou s indiány v blízkém styku, než informace, které byly získány prostřednictvím tlumočnicků.

Nejllepší materiál, který máme k dispozici, se pravděpodobně skrývá u Eskymáků. Ti si sami píší, tisknou a rozšiřují noviny, které tak informují o všech událostech ty, kteří o to mají zájem. Tyto noviny obsahují mnoho mytologického materiálu a témat spjatých s eskymáckým životním stylem. Další materiál podobného charakteru je dostupný v rozsáhlé sbírce textů kmene Ponka, která byla vydána Jamesem Owenem Dorseyem. Na mnoha textech je však znát vliv odlišných podmínek, v nichž dnes Ponkové žijí. Několik starších záznamů týkajících se Irokézů, sepsaných čelnými příslušníky kmene, také zasluhuje pozornost; z nedávno publikované literatury stojí za povšimnutí popisy Sauků a Liščích indiánů od dr. Williama Jonese, a to především pro autorovo přesné porozumění, kterého dosáhl díky své znalosti jazyka. Svým charakterem jsou předchozí publikaci podobná pozorování Thompsonových indiánů od Jamese Teita, která jsou však zachycená v angličtině.

V některých případech bylo možno u vzdělaných indiánů probudit zájem o studium jejich vlastních kmenů a přimět je zaznamenat jejich pozorování v jejich vlastním jazyce. Tyto popisy jsou mnohem kvalitnější než ty psané v angličtině, která indiány, příliš neovládající cizí řeči, omezuje.

Ve všech těchto případech je pozorovatel úzce sžitý s indiánským jazykem i s angličtinou a výsledky svého zkoumání poskytuje v jiném než indiánském jazyce. To konstituuje závažnější etnologické problémy, na něž se dále zaměříme. Několik příkladů ozřejmí, co tím míníme. Pokud se v otázce zajímáme například o indiánskou poezii, žádný překlad nemůže být adekvátní náhradou za originální znění. Rytmická forma, zacházení s jazykem, přizpůsobování textu hudbě, obraznost, užívání metafor a další z mnoha témat spjatých se zkoumáním poetického stylu mohou být interpretovány pouze tím badatelem, který má znalosti jak etnografických charakteristik daného kmene, tak i jeho jazyka. Totéž platí pro zkoumání rituálů a v nich používaných (více či méně) básnických obrátů i pro zkoumání modliteb a zaříkad. O indiánské rétorice, tématu, jemuž bylo ze strany etnologů věnováno hodně zájmu, toho mnoho nevíme, neboť v původním znění bylo zaznamenáno jen velmi málo replik. K přesnému popisu kompozičních postupů a prostředků používaných k dosažení rétorického účinku je nezbytné, aby byly zachované promluvy zachyceny v původním jazyce.

Mnoho dalších aspektů indiánského života nemůže být uspokojivě vysvětleno bez jazykovědného zkoumání. Zde lze zahrnout například problematiku osobních, kmenových a místních jmen. Překlad všeobecně známých indiánských jmen (Sedící býk, Ten, jehož kuň vzbuzuje hrůzu atd.) naznačuje, že tato jména mají hlubší význam. Tento překlad je velmi obtížný, proto je třeba důkladných jazykových znalostí, aby mohl být smysl indiánských jmen náležitě ozřejmen.

Ve všech případech, jež jsme zmínili, pomáhá znalost indiánských jazyků k plnému porozumění zvykům a myšlení pozorovaných indiánů. Jazyk zde však poskytuje především praktický prostředek, díky němuž lze lépe porozumět etnologickým fenoménům, které samy o sobě s lingvistickými problémy nemají nic společného.

Teoretická důležitost zkoumání jazyka: jazyk jako jeden z etnologických fenoménů

Domníváme se, že teoretické zkoumání indiánských jazyků není méně důležité než jejich praktická znalost a že čistě lingvistické bádání je nedílnou součástí důkladného výzkumu lidské psychologie. Jestliže etnologií rozumíme vědu pracující s fenomény myšlení, vlastními lidem po celém světě, pak se jazyk, jeden z nejdůležitějších projevů mentálního života, jeví jako její přirozená součást, pokud se ovšem neukážou zvláštní důvody, proč by tomu tak být nemělo. Je pravda, že praktické námitky tohoto druhu existují, zejména specializace, která začala být uplatňována v metodách filologického výzkumu a která narostla do takové šíře, že se filologie a srovnávací jazykověda staly vědami, které vyžadují plnou pozornost a které nedovolují studujícímu věnovat více času jiným oborům, v nichž je zapotřebí odlišné vědecké metody. To však neznamená, že by výsledek lingvistického bádání nebyl pro etnology důležitý. Je mnoho oblastí etnologického výzkumu, které se stávají více či méně specializovanými a které specializaci pro své provozování vyžadují. To platí například pro studium primitivní hudby, primitivního umění a do určité míry i primitivního práva. Výzkum těchto témat přesto tvoří významnou součást vědecké etnologie.

Jeví-li se, že fenomén lidské řeči v určitém smyslu formuje samotný předmět, je to nejspíš důsledkem toho, že jazyková pravidla jsou pro mluvčí neuvědomovaná, že fenomén jazyka se nikdy neobjeví v mysli primitivních lidí, zatímco všechny ostatní etnologické fenomény jsou více či méně předmětem jejich vědomého myšlení.

Otázka vztahu mezi jazykovými a etnologickými fenomény v užším smyslu tedy vyžaduje zvláštní zamyšlení.

Jazyk a myšlení

Ze všeho nejdříve je třeba zamyslet se nad vztahem mezi jazykem a myšlením. Bylo již konstatováno, že výstižnost a přesnost lidského myšlení do značné míry závisí na jazyce. Lehkost, se kterou v současných evropských jazycích vyjadřujeme složité abstraktní myšlenky jednoduchým pojmem, a snadnost, s níž jsou rozsáhlá zobecnění vměstnána do rámce jednoduché věty, jsou považovány za jednu ze základních podmínek jasnosti našich pojmů, síly logického myšlení a přesnosti, díky níž v našem myšlení eliminujeme nepodstatné detaily. Tento pohled má zjevně své opodstatnění. Srovnáme-li současnou angličtinu s některým z indiánských jazyků, které jsou ve formálním vyjadřování nejkonkrétnější, budou rozdíly markantní. Pokud řekneme *Oko je orgánem zraku*, indián nebude schopen formálně vyjádřit slovo *oko*, ale bude nucen specifikovat, zda je míněno oko lidské, nebo zvířecí. Stejně tak indián není schopen zobecnit abstraktní ideu oka reprezentující celou třídu předmětů a musí vyjádření konkretizovat – *toto oko zde*. Podobně nemůže jednoduchým pojmem vyjádřit ani ideu orgánu, ale musí ji specifikovat vyjádřením typu *nástroj vidění*. Celá věta by tedy formálně mohla vypadat takto: *Oko blíže neurčené osoby je jejím nástrojem vidění*. I v tomto po formální stránce konkretizovaném vyjádření lze rozpoznat obecný význam. Považovat omezené užití určitých gramatických forem za překážku ve formulování obecných idejí se jeví jako problematické. Jako pravděpodobnější se jeví představa, že tyto formy chybějí proto, že nejsou potřeba. Indián rozmlouvající se svým druhem nemívá ve zvyku diskutovat o abstraktních představách. Jeho zájmy se soustřeďují na činnosti spojené s každodenním životem a pokud už se dotkne filozofických témat, ta se objeví buď ve vztahu ke konkrétním jedincům nebo v méně antropomorfní podobě v náboženských představách. Hovory o kvalitách bez spojení s předmětem, kterého se tato kvality týkají, nebo o činnostech a stavech oddělených od činitele či subjektu nacházejícího se v určitém stavu, lze v primitivním jazyce nalézt stěží. Indián tak nebude mluvit o laskavosti jako takové, ale nebude mu činit problém mluvit o laskavosti nějakého člověka. Nebude mluvit o pocitu štěstí odděleně od osoby, která se v tomto stavu nachází. Nebude poukazovat na schopnost vidění, aniž by určil toho, kdo tuto schopnost má. V jazycích, ve kterých je kategorie posesivnosti vyjádřena členy závislými na jménech, se všechny abstraktní pojmy objevují s těmito posesivními členy. Avšak je docela dobře představitelné, že by indián zběhlejší ve filozofickém myšlení základní jmennou formu posesivního členu zbavil a utvořil tak abstraktní vyjádření odpovídající obdobným vyjádřením v současných jazycích. Tento experiment jsem vyzkoušel na jazyce Kwakiutlů na ostrově Vancouver Island, v němž se abstraktní pojmy bez posesivních členů nikdy neobjevují. Po několika rozhovorech se mi velmi snadno podařilo utvořit představu abstraktních pojmů v myslích indiánů, kteří tvrdili, že slovo bez posesivního členu dává smysl, přestože není použito idiomaticky. Tímto způsobem jsme úspěšně pokračovali například v osamostatňování slov *láska* a *lítost*, které se běžně objevují pouze v posesivním tvaru jako *jeho láska k němu*, *má lítost nad tebou*. To, že je náš přístup správný, můžeme také vypořadovat v jazycích, ve kterých se posesivní členy objevují samostatně, například v siouxských jazycích. V nich jsou čisté abstraktní termíny poměrně obvyklé.

Jako důkaz lze také uvést další specializační prostředky charakteristické pro mnoho indiánských jazyků, které mohou být vypuštěny, pokud se jeví potřebné zobecnit určitý pojem. Použijeme-li příklad z kwakiutlského jazyka, představa *sedět* je téměř vždy vyjádřena neoddělitelným sufixem označujícím místo, kde daná osoba sedí či kam si sedá – *sedět na podlaze* (*sednout na podlahu*) *domu*, *sedět na zemi*, *na břehu*, *na bromadě*, *na kulaté věci* (*sednout na zem*, *na břeh*, *na bromadu*, *na kulatou věc*) atp. Avšak když je z nějakého důvodu třeba zdůraznit obecně stav sezení, formální vyjádření může označovat pouze bytí ve stavu sezení. V tomto případě je prostředek pro zobecnění přítomen, ale příležitost pro jeho uplatnění se objevuje zřídka či snad vůbec. Domnívám se, že to, co platí ve

zmíněných případech, platí i co se týče struktury každého jednotlivého jazyka. Skutečnost, že zobecněná vyjádření nejsou užívána, neznamená, že je nelze utvořit, ale spíše ukazuje to, že způsob života lidí je takový, že nejsou zapotřebí; a že mohou být utvořena, jakmile jich bude třeba.

Tento náš pohled můžeme podpořit výzkumem číslovkových systémů v primitivních jazycích. Jak je známo, v mnoha jazycích číslovky nepřesahují číslo dvě nebo tři, z čehož bylo vyvozeno, že lidé mluvící těmito jazyky si nejsou schopni utvořit pojem vyšších čísel. Tato interpretace je podle mě nesprávná. Jihoameričtí indiáni (kteří zmíněné defektní číselné systémy používají) nebo Eskymáci (jejichž starobylý systém číslovek pravděpodobně nepřesahoval číslo deset) podle všeho nepotřebují vyšší číselná pojmenování, protože věci, které by počítali, mnoho není. Na druhou stranu ve chvíli, kdy se tyto obyvatelé ocitnou v kontaktu s civilizací a získají měřítka hodnoty, která má být počítána, s obdivuhodnou lehkostí převezmou vyšší číslovky z jiných jazyků a utvoří si více či méně dokonalý početní systém. To ale neznamená, že si každý jednotlivec, který během svého života nepoužíval vyšších číslovek, komplexnější systém osvojí okamžitě; ale kmen jako celek se zdá být vždy schopen přizpůsobit se potřebě počítání. Musíme si uvědomit, že počítání se stalo potřebným až tehdy, kdy se předměty začaly pojímat ve své zobecněné podobě a kdy se jejich individualita ztratila ze zřetele. Proto ten, kdo vlastní domácí zvířata, může znát jména těchto zvířat i jejich vlastnosti a necítit potřebu je počítat. Účastníci válečných výprav se znají jmény a také se nemusejí počítat. V krátkosti řečeno, neexistuje důkaz, že by absence číslovek byla jakkoliv spojena s neschopností utvořit si pojem vyšších číslovek.

Pokud si chceme utvořit správný úsudek o vlivu jazyka na myšlení, musíme brát v úvahu, že naše současné evropské jazyky byly do značné míry formovány abstraktním filozofickým myšlením. Pojmy jako podstata a existence, kterých se dnes široce užívá, byly původně umělými konstrukty pro vyjádření abstraktních myšlenek. V tomto by připomínaly umělé neidiomatické abstraktní pojmy, které mohou být utvořeny v primitivních jazycích.

Zdalo by se tedy, že překážky k zobecňování myšlenek inherentní jazykové formě mají pouze malou důležitost a že jazyk sám lidem v rozvíjení obecnějších myšlenkových forem nejspíše nebrání, pokud je úroveň jejich kultury taková, že vyžaduje vyjádření takovýchto myšlenek. V tomto případě by jazyk byl formován kulturní úrovní. Nezdá se tedy pravděpodobné, že je nějaká přímá spojitost mezi kulturou kmene a jeho jazykem, až na to, že je podoba jazyka formována vyspělostí kultury. Rozhodně však neplatí, že by byl stav kultury podmíněn morfologickou podobou jazyka.

Nevědomý charakter jazykových fenoménů

Velkou důležitost má otázka vztahu mezi nevědomým charakterem jazykových fenoménů a vědomějších fenoménů etnologických. Zdá se nám, že jejich odlišnost je zjevná a že samotný fakt nevědomovanosti jazykových procesů nám pomáhá jasněji porozumět etnologickým fenoménům, což je důležitý moment, který nelze podcenit. Již dříve bylo zmíněno, že v každém jazyce se objevuje určitá pojmová klasifikace. Abychom jich zmínili alespoň několik: předměty bývají např. tříděné podle pohlaví, podle životnosti a neživotnosti nebo podle své formy; děje určované časem a místem atd. Chování indiánů ukazuje to, že všechny tyto pojmy, ač jsou neustále používány, nikdy nevstoupí do vědomí a v důsledku toho musí být jejich původ hledán nikoliv v rozumových, ale v nevědomých, možná bychom řekli instinktivních, myšlenkových procesech, a to vzhledem k utváření skupin smyslových vjemů a pojmů, utváření, které není v žádném smyslu slova volní a které se vyvíjí z různorodých psychologických příčin. Zdálo by se, že základní rozdíl mezi jazykovými a etnologickými fenomény je ten, že jazykové klasifikace nikdy nevstoupí do vědomí, zatímco etnologické fenomény, ačkoliv mají nevědomý původ, často do vědomí vstupují a dávají vzniknout druhotným výkladům a reinterpretacím. Zdá se například velmi pravděpodobné, že základní náboženské představy – jako jsou moc neživých předmětů,

antropomorfní charakter zvířat nebo existence sil, které převyšují duševní i fyzické schopnosti člověka – jsou ve svém původu stejně málo vědomé, jako je elementární představa jazyka. Zatímco však používání jazyka je tak samozřejmé, že základní ideje nemají příležitost objevit se ve vědomí, velmi často se tyto ideje objevují u všech fenoménů spjatých s náboženstvím. Zdá se, že na světě není žádný kmen, u něž by se náboženské aktivity nestaly předmětem myšlení. Přestože náboženské aktivity byly pravděpodobně vykonávány dříve, než se důvod jejich vykonávání stal předmětem myšlení, získaly takovou důležitost, že se člověk začal sám sebe tázat po smyslu těchto úkonů. Tímto okamžikem se zrodilo uvažování o náboženských aktivitách a vyvstala celá řada druhotných výkladů, které zformovaly široké pole etnologických fenoménů.

Je obtížné podat nezvratný důkaz o nevědomém původu etnických fenoménů, jelikož mnoho z nich je, nebo se stává, předmětem myšlení. Nejspolehlivější důkaz pro jejich nevědomý původ lze získat z naší vlastní zkušenosti a domnívám se, že nebude obtížné ukázat, že se určité typy našeho jednání, ať už byla jejich historie jakákoliv, v současnosti podvědomě široce rozvíjejí v každém jednotlivci i v národu jako celku a mají největší účinnost co se formování našich názorů a našeho jednání týče. Jako jednoduchý příklad mohou posloužit jednání, která hodnotíme buď jako žádoucí, nebo jako nepřiměřená, a která se týkají oblastí, kterou obvykle označujeme jako vhodné chování. Stolovací návyky, které jsou kategoricky vštěpovány dětem, dokud jsou malé, mají velmi ustálená pravidla. Mlaskání nebo přikládání talíře k ústům nejsou přijatelné, ačkoliv pro jejich striktní odmítání neexistují estetické či jiné důvody; je však příznačné, že mezi příslušníky kmene Omaha je považováno za neslušné, když osoba přizvaná k jídlu nemlaská, protože mlaskáním se vyjadřuje spokojenost s jídlem. Podle mého názoru lze snadno pochopit, že prostý fakt, že jsou tato pravidla dána zvykem, zatímco jiná ne, je uspokojivým odůvodněním pro odhlédnutí od těch jednání, která zvykem dána nejsou. Představa vhodného chování jednoduše vychází z kontinuity a z automatického opakování zvyklostních jednání. To implikuje, že způsoby jednání proti zvyklostem nejsou vhodným chováním. V této souvislosti lze vypořádat, že nevhodné chování je vždy doprovázeno silným pocitem nelibosti. To lze psychologicky odůvodnit pouze skutečností, že taková jednání jsou v protikladu s jednáním zvyklostním.

Je zřejmé, že silná vnímavost ohledně vhodného chování je, co se týče našich stravovacích návyků, spojována s rodinným stolováním. Je-li podáván nový druh jídla a správný způsob jezení není znám, může se zavést prakticky jakýkoli nový způsob, který není v rozporu s běžnými zvyklostmi.

Příklad se stolovacími návyky nám vhodně ilustruje sekundární vysvětlení. Není běžné vkládat nůž do úst – velmi rychle se vynoří pocit, že nůž se takto nepoužívá, protože by si jím člověk při jezení mohl snadno pořezat rty. Pozdní vynalezení vidličky a skutečnost, že v mnoha zemích se používá tupý nůž a že existuje podobné nebezpečí v propíchnutí jazyku nebo rtů ostře nabroušenou ocelovou vidličkou, velmi používanou v Evropě, ukazuje, že toto vysvětlení je pouze druhotný racionalistický pokus objasnit zvyk, který by jinak zůstal nevysvětlen.

Pokud s výše uvedeným srovnáme jazykové fenomény, vyjeví se, že spojování řady nesouvisejících jednání do jedné skupiny z důvodu, že navozují pocity nelibosti, je vyvoláno bez rozumového odůvodnění, a přesto jasně a přesně tato jednání odlišuje.

Vzhledem k důležitosti této otázky se jeví jako potřebné uvést další příklad, který se zdá být přiléhavější než ten předchozí. Týká se typu takového jednání, které bychom charakterizovali jako přiměřené. Nevyžaduje příliš myšlenkového úsilí pochopit, že zatímco pocity přiměřenosti jsou základní, jednotlivá jednání hodnocená jako přiměřená či nepřiměřená značně kolísají a jsou široce ovlivněna zvyky, které se rozvíjejí, co se přiměřenosti týče, nevědomě a jejichž nejzazší původ může mít příčiny nejrůznějšího charakteru. Zkoumání historie odívání dokazuje, že v různých dobách v různých částech světa bylo odhalování určité části světa považováno za nepřiměřené. O které části těla jde, to je do značné míry dílem náhody. Navíc v jednom čase a

v malém měřítku je v této věci možné značné kolísání. Příkladem může být nošení závoju v Turecku, více či méně povinné nošení rukavic v naší společnosti nebo rozdíl mezi běžným oblečením a večerními šaty. V tramvaji během dne se jen stěží objeví dáma ve velké večerní.

Všichni jsme si vědomi silného vnímání toho, co je či není přiměřené, a intenzivního pocitu nechuti jednotlivce k jakémukoli jednání, které jde proti vědomým pojmům přiměřenosti. V mnoha případech může být původ oděvu snadno vysledován a v jeho vývoji faktor přiměřenosti nehraje žádnou roli. Je proto zřejmé, že v tomto ohledu se seskupování určitých zvyků opět vyvíjí nevědomě, ale přesto však, jakmile je naše pozornost nasměrována k pocitům přiměřenosti, skupina těchto zvyků se velmi zřetelně odlišuje od jiných skupin.

Srovnáme-li tento etnologický fenomén a fenomény jazykové, ukáže se, že jejich společným rysem je to, že se do skupin spojuje značné množství činností majících jednu ideu, aniž by tato idea samotná musela vstupovat do vědomí. Rozdíl je opět ve skutečnosti, že idea přiměřenosti je lehce osamostatnitelná od jiných pojmů a že tak druhotné výklady jsou dány tím, co je shledáno jako přiměřené a co ne. Domnívám se, že nevědomé formování takovýchto kategorií je jedním ze základních rysů života určitého etnika a že se dokonce projevuje v mnoha dalších, komplexnějších aspektech; a že mnoho našich názorů a jednání ovlivněných náboženstvím, našich etnických pojmů, a dokonce našich vědeckých stanovisek zjevně založených na vědomém uvažování, je ovlivněno tendencí různých jednání asociovat se pod vlivem silných emocí. Již dříve bylo zmíněno, že toto je jedna ze základních příčin omylů a názorové diverzity.

Jeví se jako nezbytné pojednat v této souvislosti o analogii mezi etnologií a jazykem, a to proto, že z představovaného úhlu pohledu se jazyk jeví jako jedna z nejnázornějších oblastí pro zkoumání toho, jak se formují základní etnické ideje. Velkou výhodou, kterou lingvistika v tomto ohledu nabízí, je fakt, že utvářené kategorie vždy zůstávají v nevědomí a že proces vedoucí k jejich formování může být z toho důvodu sledován bez zavádějících a rušivých druhotných výkladů, které jsou v etnologii velmi časté, a to dokonce tak, že zcela zatemňují skutečný původ idejí.

Případy, kdy lidé přemýšlejí o jazykových kategoriích, jsou vzácné a tyto úvahy jsou téměř vždy tak zřetelně ovlivněny chybnými úsudky vedoucími k druhotným výkladům, že jsou jako mylné snadno rozpoznány, a nemohou tak narušovat správný pohled na vývoj jazykových procesů. V Americe tuto tendenci nacházíme například mezi Pónyi, kteří jsou pravděpodobně k některým svým náboženským představám vedeni jazykovými podobnostmi. Podobné případy se objevují také v jiných jazycích, např. v mytologii Chinooků, kde hrdina kultury objeví muže v kánoi, který získává ryby tancem, a radí mu, aby je chytil pomocí sítě; příběh je založen na totožnosti výrazů pro tanec i lov se sítí. Tyto případy ukazují, že teorie Maxe Müllera o vlivu etymologie na náboženské představy, která vysvětluje některé náboženské fenomény, může být vztažena i na popis pouze jejich dílčích aspektů.

Pokud posoudíme důležitost lingvistického bádání z tohoto úhlu pohledu, jeví se jako velmi cenné podrobit celou škálu lingvistických pojmů důkladné analýze a hledat ve specifikách seskupování idejí v různých jazycích důležitou charakteristiku mentálního vývoje různých odnoží lidstva. Z tohoto hlediska musí být výskyt základních gramatických pojmů ve všech jazycích brán jako důkaz jednoty základních psychických procesů. O charakteristickém seskupování konceptů v amerických jazycích bude pojednáno podrobněji v popisu jednotlivých jazykových větví. Důležitost těchto studií z hlediska etnologie spočívá v jasné definici ideových seskupení, která jsou vysvětlena na základě objektivního zkoumání jazyka.

Je zde ještě jeden teoretický aspekt, který vyžaduje zvláštní pozornost. Pokud se snažíme myslet přesně, myslíme výhradně ve slovech. A je dobře známo, že zejména v rozvíjející se vědě je nepřesnost ve slovní zásobě často překážkou, která znesnadňuje vyvozování správných závěrů. Stejně slovo může být užito v různých významech a předpokládat, že slovo má vždy stejný význam, může způsobit nesprávné závěry. Může se také stát, že slovo vyjadřuje pouze část ideje

a že nemusí být pochopeno, pokud je mu přivlastněna celá idea. Podobně mohou být slova ve svém významu příliš široká a zahrnovat několik rozdílných idejí, které v rámci vývoje daného jazyka nebyly rozlišovány. Mimoto se zdá, že v primitivních jazycích nejsou správně rozlišovány podobné zvuky, tedy že myšlenky vyjádřené podobnými slovy jsou považovány za podobné či totožné a že popisná pojmenování jsou zaměňována za vyjádření totožnosti nebo přinejmenším blízké souvislosti mezi popisovaným předmětem a souborem idejí zahrnutým v pojmenování.

Všechny tyto znaky lidského myšlení, které také jak známo ovlivňují dějiny vědeckého myšlení, hrají více či méně důležitou roli v dějinách naší civilizace a pravidelně se objevují v myšlení primitivních národů. Postačí uvést několik příkladů.

Jeden z nejčastějších případů, kdy některá stanoviska vedou k chybnému vnímání, totiž že stejné slovo může označovat rozdílné předměty, je založen na víře v totožnost osob nesoucích totéž jméno. Obvykle je to tak, že dítě je pojmenováno po svém předkovi, protože se věří, že je jeho převtělením. Avšak jako pravděpodobnější se jeví, že toto není skutečná příčina pro představu spojenou s tímto zvykem, který je spíše důsledkem toho, že se nečiní rozdíl mezi jménem a osobou toto jméno nosící. Vazba utvořená mezi jménem a jeho nositelem je tak těsná, že jméno a nositel se zdají být od sebe téměř neoddělitelné; a pokud je jméno zmíněno, v myslí mluvčího se objeví nejen samo jméno, ale také postava jeho nositele.

Inference založené na specifických způsobech klasifikace idejí se často, v důsledku skutečnosti, že celá třída rozdílných idejí je vyjádřena jednoduchým pojmem, objevují v pojmenováních příbuzenských vztahů v mnoha jazycích. Například v našem pojmenování *strýc*, které označuje dvě odlišné skupiny: otcova bratra a matčina bratra. Všeobecně se zde předpokládá, že jazykové vyjádření je sekundární reflexí zvyklostí lidí; ale otevřenou otázkou zůstává, nakolik je jeden fenomén primární a nakolik je druhý sekundární a zda se zvyklosti lidí spíše nevyvinuly z nevědomé soustavy pojmů.

Případy, kdy je podobnost zvuku reflektována v postojích lidí, nejsou řídké; doklady byly uvedeny výše v souvislosti s odkazem na teorii Maxe Müllera o původu náboženství.

Můžeme konečně ukázat i několik případů, kdy použití popisných pojmenování pro určité pojmy nebo metaforické užití pojmů vedou ke specifickým postojům a zvykům. Zdá se nám jako pravděpodobné, že například příbuzenská pojmenování, kterými se některé z východních indiánských kmenů navzájem označují, nebyla původně ničím jiným než metaforickým použitím těchto pojmenování a že další podrobné zkoumání společenských vztahů v rámci kmenů může být široce ovlivněno přenášením významů doprovázejících tato pojmenování do praxe.

Přesvědčivější jsou příklady použití metaforických pojmenování v poezii, která jsou chápána doslovně a která jsou základem určitých obřadů. Přikláním se k názoru, že například často se objevující obraz požírání majetku je blízce spojen se zimním obřadem indiánů na pobřeží severního Tichomoří a že poetické přirovnání, kterým je náčelník označován jako nositel nebeské klenby, byl do určité míry vnímán doslovně, a to ve zpracování mytologických představ.

Jak z praktické, tak i z teoretické stránky se tedy jeví, že na zkoumání jazyka musí být pohlíženo jako na jednu z nejdůležitějších odnoží etnologického bádání, protože na jednu stranu bez praktické znalosti jazyka nemůže být získán přesný vhled do etnologie, na druhou stranu základní pojmy ilustrované lidskými jazyky nejsou podstatně odlišné od etnologických fenoménů; a protože specifické vlastnosti jazyků jsou zřetelně reflektovány v postojích a zvyklostech národů na celém světě.